

Wiesław Romanowicz

Instytucjonalny charakter religijności studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Białej Podlaskiej

Zapoznając się z pracami socjologów poruszającymi religijne problemy nieodłącznie widzimy z jakimi trudnościami borykają się podczas definiowania religii. Praktycznie każdy poważny badacz stara się precyzyjnie określić ramy swojej działalności uwzględniając przedmiot i metody badawcze. Trudno jest bowiem dociekać roli i funkcji religii w społeczeństwie bez uprzedniego jej zdefiniowania.

W przeszłości nie wszyscy uczeni podzielali takie stanowisko. Przykładowo Max Weber twierdził, iż nie jest możliwe przedstawienie w definicji tego, czym religia jest, na początku rozważań, w najlepszym razie może ono znaleźć się na końcu, jako wynik przeprowadzonych analiz¹.

Takie podejście nie przekonuje współczesnego socjologa P. L. Bergera, który widzi religię w szerokim kontekście układów odniesienia. „De facto – pisze Berger – Weber stosuje definicję religii rozpowszechnioną na współczesnym mu etapie rozwoju *Religionswissenschaft* – w przeciwnym razie mógłby on równie dobrze rozważać „naród” czy też *oikos* w rozdziale socjologii religii, zamiast w innym rozdziale [...] główną konsekwencją unikania czy też odkładania definicji w przedsięwzięciu naukowym jest albo fakt, iż obszar badania staje się niewyraźny albo fakt, iż obowiązują raczej ukryte niż sprecyzowane definicje².

Problematyką religii zajmował się również inny klasyk socjologii – E. Durkheim. Zaproponował on definicję bardzo szeroką, która odpowiadała by różnym sys-

¹ Por. G. Kehrler, *Wprowadzenie do socjologii religii*, Kraków 1997, s. 19.

² P. L. Berger, *Święty baldachim. Elementy socjologicznej teorii religii*, Kraków 1997, s. 223.

temom wierzeń. Religia według Durkheima nazywamy „ujednolicony systemem wierzeń i praktyk odnoszący się do rzeczy świętych, to znaczy, rzeczy wydzielonych i zakazanych – wierzeń i praktyk, które jednoczą w jedną moralną wspólnotę zwaną Kościołem, tych wszystkich, którzy się do nich stosują”³. Przytoczona powyżej definicja w ogólny sposób akcentuje funkcję religii oraz dobitnie rozróżnia sferę sacrum i profanum, natomiast nic konkretnego nie wnosi do określenia „wierzenia i praktyki religijne”. Jest ona raczej opisem pewnych „faktów społecznych” i z tego powodu ma wymiar ściśle socjologiczny.

Substancjalne i funkcjonalne definicje religii

Wspomniani uprzednio klasyki socjologii – Weber i Durkheim, wyznaczyli dwa skrajne stanowiska wobec religii, co spowodowało wyłonienie się biegunowego definiowania religii. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat powstały definicje funkcjonalne określane często jako nominalne i substancjalne zwane inaczej realnym⁴.

Definicje funkcjonalne określają głównie rolę, jaką pełni religia w społeczeństwie, grupie bądź wobec jednostki. Taki charakter posiadają definicje następujących badaczy: Roberta Bella, J. M. Yngera, C. Geertza, T. Luckmanna czy Bergera. Wielość i różnorodność tych określeń usystematyzowała Irena Borowik, która przyjęła za kryterium przyporządkowania danej funkcji jej treść. Wyróżniła funkcje egzystencjalne, psychiczno – emocjonalne i kulturowo – społeczne⁵.

Funkcje egzystencjalne najlepiej ukazać, prezentując definicję Yngera, który religię określa jako „system wierzeń i praktyk, za pomocą których grupa ludzi zmagają się z ostatecznymi problemami ludzkiego życia”⁶. Z tej definicji jasno wynika, że religia jest środkiem, który rozwiąże ostateczne problemy ludzkiego istnienia. Natomiast autor nic tutaj nie mówi o sposobie rozwiązywania tych problemów.

O funkcji psychologiczno – emocjonalnej piszą ci autorzy, którym bliska jest teza mówiąca o kompensacji religii. W myśl tej tezy religia daje ludziom pocieszenie i nadzieję na lepsze życie po śmierci. Taką funkcję pełni religia w pracach R. Starka i W. S. Bainbridge’a⁷. Według nich religia daje odpowiedź na podstawowe pytania egzystencjalne posiłkując się „nagrodą”, którą jednostka otrzyma w późniejszym terminie.

Natomiast funkcję kulturowo – społeczną podkreślają wszystkie definicje o charakterze antropologicznym, które określają religie jako „system wierzeń, mitów czy znaczeń”. Religia stanowi tutaj pewien system, który zawiera się w szerszych systemach np. społeczeństwie, kulturze.

³ E. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego*, [w] *Socjologia religii. Wybór tekstów*, red. F. Adamski, Kraków 1983, s. 10.

⁴ Por. W. Piwowarski, *Socjologiczna definicja religii*, [w] W. Piwowarski, *Socjologia religii*, Lublin 1996, s. 25-44.

⁵ Por. I. Borowik, *Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce*, Kraków 1997, s. 21-22.

⁶ Tamże, s. 21.

⁷ Zob. R. Stark, W. S. Bainbridge, *Zaangażowanie religijne – ogólny zarys teorii*, [w] W. Piwowarski, *Socjologia religii. Antologia tekstów*, Kraków 1998, s. 108-130.

Drugą grupę określeń religii stanowią definicje substancjalne. Odróżnia je od podejścia funkcjonalnego to, że nie koncentrują się na opisie funkcji, jakie religia bądź religie pełnią wobec społeczeństwa czy jednostki tylko starają się dociec istoty religii i odpowiedzieć na pytanie: Czym jest religia? Stąd w sformułowaniach różnych autorów ciągle występuje dychotomiczny podział na rzeczywistość empiryczną i pozaempiryczną, przy założeniu, że rzeczywistość empiryczna jest podporządkowana rzeczywistości pozaempirycznej. Taki sposób definiowania przyjmują m.in. następujący uczeni: M. Eliade, R. Otto, G. Le. Bras, J. Remy, E. Pin.

Zapoznając się uważnie z definicjami substancjonalnymi możemy w sposób selektywny wyodrębnić cztery cechy, które charakteryzują taki sposób definiowania⁸. Są to:

1. religia, wraz z jej elementami strukturalnymi, doświadczeniem, ideologią i kultem łączy człowieka ze światem ponadempirycznym, który jest realnie doświadczany.
2. religia stanowi w życiu człowieka ogromną wartość, jest swoistym i samoistnym fenomenem, któremu nie można podporządkować innego rodzaju zjawiska czy wartości.
3. często w opisie religii wspomniani badacze uciekają się do sformułowań dotyczących głębi religii np. „sacrum”, „święty kosmos”, „nadprzyrodzoność”, „Bóg”, „świętość”.
4. istotę religii widzi się w szerokim kontekście społeczno – kulturowym, który wyjaśnia nam treści religii, które są zakorzenione w społeczeństwie, co nam pozwala określić znaczenie i rolę religii.

Przedstawione uprzednio dwa sposoby definiowania religii nie wyczerpują innych prób określenia religii w naukach społecznych. W dalszym ciągu brak jest jednej odpowiadającej wszystkim badaczom definicji, która przez swój uniwersalizm zaspokoila by ich teoretyczno – metodologiczne oczekiwania. Realnie patrząc trudno jest dzisiaj nawet w największym przybliżeniu wskazać taki moment. Trudności wynikają głównie z przyjętego szerokiego ujęcia teoretycznego oraz kontekstu społeczno – kulturowego. Założenia, a szczególnie cele jakie stawiają badacze przystępując do badań utrudniają zastosowanie tej bądź innej definicji.

Podstawowe ujęcia religijności

W naukach społecznych najczęściej religijność rozumie się jako funkcjonowanie religii w obszarze społeczno – kulturowym. Jest to fakt społeczny funkcjonujący w życiu społeczeństwa, grupy bądź jednostki. Stąd można powiedzieć, że religijność wyraża się stosunkiem do doktryny, kultu, organizacji religijnej oraz w sposobie bycia⁹. Tak rozumiana religijność bezpośrednio lub pośrednio kształtowana jest przez Kościół. Możemy ją rozpatrywać jednowymiarowo i wówczas mówimy o religijności instytucjonalnej, bądź kościelnej, która polega na przestrzeganiu w życiu jednostko-

⁸ Por. S. Grotowska, *Religijność subiektywna. Studium socjologiczne na podstawie wywiadów narracyjnych*, Kraków 1999, s. 32.

⁹ Por. W. Pawluczuk, *Religijność jako sposób bycia*, „Studia Religijologiczne”, nr 22, Kraków 1988.

wym czy społecznym oficjalnego modelu – „idealnego człowieka wierzącego” – członka Kościoła. Ma to być człowiek, który przestrzega wszystkich nakazów, zakazów, dogmatów, praktyk religijnych, wszystkiego tego, czego naucza i co podaje do wierzenia Kościół.

Drugi sposób rozpatrywania religijności polega na ujęciu wielowymiarowym. Wówczas kryterium religijności związane jest z wiarą, jej przeżywaniem i życiem zgodnym z nakazami religii¹⁰ – w religii chrześcijańskiej jest to życie zgodnie z ewangelią. Taki typ religijności najczęściej związany jest z procesami prywatyzacji, które nieodłącznie charakteryzują się pluralizmem religijnym, pojmowanym nie tylko jako wielość religii, lecz przede wszystkim wielością postaw i zachowań w ramach poszczególnych tradycji. „Wyrazem takiego stanu rzeczy – według I. Borowik – jest także to, że wierzenia religijne traktowane są wybiórczo. Wierzy się na przykład w Boga, ale niekoniecznie w diabła, wierzy się w Chrystusa, ale niekoniecznie w zmartwychwstanie. Tej selektywności w komponowaniu własnej religii nie towarzyszy przy tym lęk herezji czy przekonanie, że jest się „złym” katolikiem, anglikaninem czy prawosławnym”¹¹.

Taki podział religijności jest zabiegiem czysto teoretycznym, ponieważ w społeczeństwie zazwyczaj nie występuje tylko religijność instytucjonalna bądź prywatna. Jako zjawisko społeczno – kulturowe występuje zmiennie i podlega procesom rozwoju społeczeństw, zmianom cywilizacyjnym czy kulturowym. Uwarunkowana również jest wieloma zmiennymi np. wiekiem, wykształceniem, zawodem, płcią, miejscem zamieszkania.

W tym opracowaniu podejmę próbę opisu religijności studentów PWSZ z Białej Podlaskiej, co stanowi główny problem badawczy. Zamierzam go rozwiązać analizując zebrany materiał.

Założenia metodologiczno-badawcze

Religia zawsze stanowiła i nadal stanowi ważny element ludzkiego życia. Niektórzy badacze twierdzą, że towarzyszy ona człowiekowi od samego początku istnienia gatunku ludzkiego. W historii przybierała różne formy i miała różne znaczenia. Była mniej lub bardziej zinstytucjonalizowana czy sformalizowana, pełniła różne funkcje w społeczeństwie, nadawała sens życiu oraz często łagodziła ból czy cierpienie. Również dzisiaj w społeczeństwie polskim jest obecna i realnie funkcjonuje w życiu większości obywateli naszego państwa. Specyfiką polskiego społeczeństwa jest jej niemal jednolity charakter związany z przynależnością do Kościoła rzymskokatolickiego i wysoką deklaratywnością wiary. Większość socjologów podkreśla, że religia w społeczeństwie polskim stanowi ważny element kultury, historii czy świadomości narodowej. Brak jasnego i precyzyjnego rozgraniczenia pojęć wiary i narodu w historii polskiego narodu ukształtowało model Polaka – katolika, który ciągle funkcjonuje w świadomości naszego społeczeństwa. Pogłębiona refleksja nad religijnością młode-

¹⁰ Por. M. Libiszowska-Żółtkowska, *Postawy inteligencji wobec religii. Studium socjologiczne*, Warszawa 1991, s. 24.

¹¹ I. Borowik, dz. cyt., s. 11.

go pokolenia może w pewien sposób zmienić ten stereotyp, stąd moja decyzja o podjęciu próby określenia charakteru religijności studentów PWSZ.

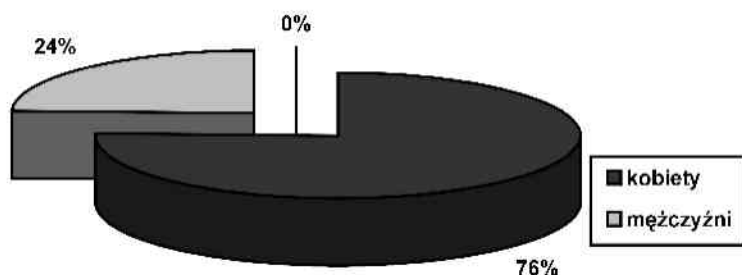
Dla lepszego uchwycenia istoty postaw młodzieży wobec religii zastosuję porównanie z wynikami uzyskanymi przez innych badaczy, którzy ten problem opisują w skali ogólnokrajowej. Celem opracowania jest określenie poziomu religijności na podstawie analizy następujących wskaźników:

- Autodeklaracji wiary
- Określenia głównej podstawy wiary
- Rozwoju własnej religijności
- Analizy praktyk religijnych

W oparciu o zebrany materiał badawczy oraz analizę ilościową zamierzam określić charakter religijności studentów, a w szczególności jej instytucjonalny wymiar.

Rozwiązanie nakreślonych tutaj problemów badawczych wymagało zastosowania określonych metod i technik. W tym przypadku posłużyłem się specjalnie skonstruowaną ankietą w której zamieściłem 23 pytania zamknięte i półotwarte. Badania przeprowadziłem w styczniu 2004 roku na grupie 201 studentów pierwszego roku kierunków – Pedagogika Społeczna i Obsługa Turystyki i Rekreacji. W badaniach wzięło udział około 90% wszystkich studentów wspomnianych kierunków studiów dziennych. Średnia wieku badanych wyniosła 20,3 lat.

Diagram nr 1. Struktura badanych pod względem płci.



Dokonano charakterystyki badanych pod względem przynależności wyznaniowej. Respondenci to przede wszystkim rzymskokatolicy – 96%, prawosławni – 2%, świadkowie Jehowy 0,5%. Natomiast jedna osoba stwierdziła, że nie należy do żadnego wyznania, a dwie kolejne uważają się za chrześcijan bez bliższego samookreślenia konfesyjnego. Wykazane tutaj znaczne zróżnicowanie wyznaniowe pod względem ilościowym, upoważnia nas podczas szczegółowej analizy religijności do wysuwania wniosków dotyczących tylko konfesji katolickiej.

Założeniem tego opracowania jest również porównanie studentów PWSZ w Białej Podlaskiej z młodzieżą z innego regionu naszego kraju. Takie zestawienie pozwoli nie tylko na uchwycenie różnic i podobieństw postaw obu grup wobec religii, lecz także umożliwi głębsze ujęcie istoty religijności. Zdecydowałem się na porównanie badań z badaniami Ewy Wysockiej, która przeprowadziła podobne analizy wśród studentów wyższych uczelni z województwa katowickiego¹². Porównanie z tą grupą uzasadniam zbliżoną strukturą demograficzno – społeczną respondentów, jak i podobnymi założeniami badawczymi.

Znacząca różnica występuje jedynie w zmiennej dotyczącej miejsca zamieszkania. Młodzież, która wzięła udział w niniejszych badaniach pochodzi głównie ze wsi – 40,1%, małego miasta – 12,5%, średniego miasta – 37,1%, a pozostała – 10,3% z miast liczących powyżej 100 tys. mieszkańców. Natomiast struktura miejsca zamieszkania grupy porównywalnej kształtuje się odpowiednio: wieś - 9,82%, małe miasto – 15,37%, średnie miasto – 22,46%, duże miasto – 52,35%. Z powyższego zestawienia wynika duże zróżnicowanie środowiskowe badanych. Otóż młodzież, której badania prezentuję pochodzi głównie ze wsi i małych miast, a jedynie co dziesiąta osoba badana z miasta powyżej 100 tys. mieszkańców. W grupie porównywalnej z dużych miast wywodzi się ponad połowa wszystkich badanych. W związku z tym już na początku widzimy, że będziemy charakteryzować dwa typy religijności – wiejskiej i miejskiej.

Kolejną zmienną, która charakteryzuje badanych będzie określenie stosunku do religii swoich rodziców.

Tabela nr 1. Stosunek rodziców do religii (w %).

	Ojciec		Matka		Razem (śred.) N -201
Głęboko wierzący	15,4	73,1	46,3	95,6	30,8
Wierzący	58,3		49,3		53,8
Niezdecydowany	7,8		2,7		5,3
Obojętny	15,5		1,7		8,6
Niewierzący	3,0		0		1,5

Z tabeli wynika, że rodzice zdecydowanej większości badanych są ludźmi wierzącymi. Przeprowadzając głębszą analizę widzimy, że matki są określane przez dzieci jako osoby bardziej wierzące – 95,6% (suma określenia głęboko wierzący i wierzący) niż ojcowie – 73,1%. Potwierdza to tylko znaną cechę polskiej religijności, która wykazuje wyższą religijność u kobiet niż mężczyzn. Podobne wyniki w tej kwestii uzyskała E. Wysocka, tam proporcja rodziców (matek do ojców) w kategorii wiary wyniosła 96,67% / 86,08%. O ile wskaźnik stosunku do religii kobiet jest zbliżony, to widzimy znaczną różnicę u mężczyzn, aż 12,98%. Możemy stwierdzić, że ojcowie

¹² Wszystkie dane zawarte są w książce E. Wysockiej, *Religijność a tolerancja. Obszary zależności*, Kraków 2000.

pochodzący ze środowiska wiejskiego charakteryzują się mniejszym poziomem wiary niż ojcowie ze środowiska miejskiego.

Wiejski charakter religijności potwierdza zestawienie średniego (łącznie) stosunku do religii mężczyzn i kobiet z analogicznymi wynikami badań H. Kubiaka¹³. Wspomniany autor badał zmiany religijności ludności polskiej w związku z migracjami ze wsi do miast i uzyskał następujące dane ludności wiejskiej. Jako głęboko wierzący określiło się 39% badanych (u nas 30,8%), a wierzący 55% (u nas 53,8%). Niewielkie różnice danych dotyczących miejsca zamieszkania i stosunku do religii rodziców już na początku analiz upoważniają do stwierdzenia, że te badania dotyczą respondentów, których cechuje wiejski charakter religijności.

Instytucjonalny aspekt religijności młodzieży

Mówiąc o instytucjonalizacji religii mamy na myśli pewien przekaz doświadczenia religijnego, religijnych postaw, treści, które dokonują się pod wpływem działania pewnych instytucji, np. Kościoła, rodziny, szkoły. Tak rozumiana instytucjonalizacja wyraża się w pewnych zachowaniach, rytuałach i realizuje się w czasie. Stąd możemy doświadczać powstawania nowych ruchów religijnych, rozwoju denominacji, jak również pewnych zmian religii tradycyjnych. Takie pojęcie religijności w ujęciu teoretycznym jest adekwatne i słuszne, jednak w naukach społecznych, gdzie istotę stanowi badanie empiryczne trudno jest je zoperacjonalizować. Dlatego najczęściej zawęża się ten termin i wówczas badamy raczej „propagowany przez Kościół model i związane z nim oczekiwania”¹⁴ niż istotę i szeroki kontekst religijności. Wspomniany model w rzeczywistości empirycznej jest możliwy do uchwycenia i polegać będzie w tym opracowaniu na analizie globalnego stosunku do religii.

Tabela nr 2. Stosunek do wiary badanych a płeć (w %).

	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem(śred.)N -201
Głęboko wierzący	15,7	8,1	11,9
Wierzący	69,7	69,3	69,5
Niezdecydowany	13,8	16,3	15,05
Obojętny	0,8	2,0	1,4
Niewierzący	0	4,3	2,15

Ogólne spojrzenie na zestawienie wyników zamieszczonych w tabeli informuje nas o stosunku do wiary badanych studentów. Globalnie możemy stwierdzić, iż 81,4% badanych to osoby wierzące, z czego 11,9% uważa się za ludzi o głębokiej wierze.

¹³ Por. H. Kubiak, *Religijność a środowisko społeczne. Studium zmian religijności pod wpływem ruchów migracyjnych ze wsi do miasta*, Ossolineum 1972, s. 60.

¹⁴ W. Piwowarski, *Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym*, Warszawa 1977, s. 24.

Stosunek do wiary porównywalnej grupy studentów ze Śląska w kategorii „głęboko wierzący” jest bardzo zbliżony, natomiast występuje 10% różnica w kategorii wierzący. Ta różnica powoduje, że w ujęciu proporcjonalnym miejscowi studenci są w większym odsetku wierzący niż ich porównywalni koledzy – 81,4% / 71,5%.

Analizując wierzących pod względem zmiennej, którą jest płeć, widzimy, że w kategorii „wierzący” różnice są nieistotne, natomiast kobiety wykazują większą intensyfikację wiary ponieważ „głęboko wierzących” kobiet jest dwukrotnie więcej niż mężczyzn. Podobne zróżnicowanie występuje wśród niewierzących. Do tej kategorii zaliczam studentów, którzy określili się jako obojętni i niewierzący. Należy stwierdzić, że tylko 3,55% badanych klasyfikuje siebie do tej grupy. Takich studentów jest o ponad 4,4% mniej niż ich porównywalnych kolegów.

Kolejną kategorią, która łączy niejako postawy wiary i niewiary są niezdecydowani. W naszych badaniach za takich określiło się około 15% respondentów, przy czym mężczyzn jest o 2,5% więcej niż kobiet. Po II wojnie światowej badania dotyczące religijności informowały nas o zmiennym charakterze tej kategorii. Wyniki oscyływały od kilku do kilkunastu procent. Wielkość 15% w badaniach prezentowanych i 20,41% w badaniach E. Wysockiej mówią o tendencji wzrostowej niezdecydowanych. Jest to grupa, którą W. Piwowarski charakteryzował, jako ludzi, którzy są przyzwyczajeni do tradycyjnego wychowania w rodzinie, wynikającej z historii, a ich religijność ma znamiona „wiary narodu”¹⁵.

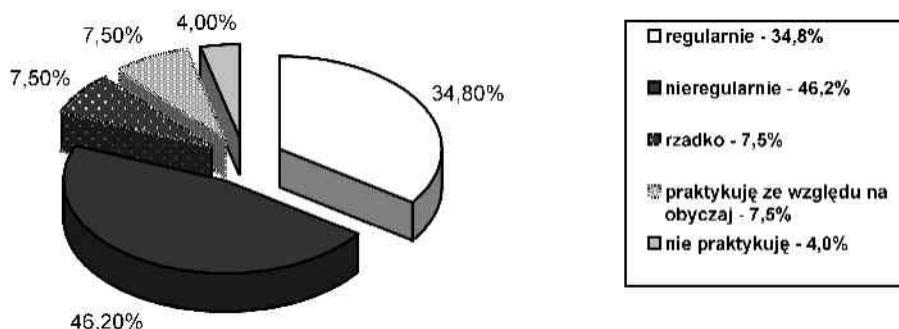
Mając na uwadze dwie skrajne postawy wiary i niewiary możemy pokusić się o wstępne podsumowanie obu grup. W kwestii autodeklaracji wiary studenci PWSZ charakteryzują się jako osoby bardziej religijne niż korespondencyjnie porównywalna grupa ze Śląska. Potwierdzeniem tej tezy jest niższy odsetek studentów niewierzących i obojętnych wobec religii. Taki stan rzeczy może warunkować środowisko zamieszkania. Wysoki odsetek wierzących studentów w niniejszych badaniach może wynikać również z faktu, że wszyscy badani studenci są z I roku. W związku z tym ich stosunek do religii ukształtowany jest przez środowisko domowe, szkołę i najbliższych. Obecnie badani studenci, są na kolejnym etapie rozwoju swojej osobowości, który realizuje się w środowisku akademickim, stąd interesujące będzie skonfrontowanie stosunku do wiary badanych po zakończeniu studiów. Takie analizy w szerszy sposób pozwolą określić zmianę bądź stabilność postaw wobec religii¹⁶.

Kolejnym wskaźnikiem religijności instytucjonalnej jest pytanie dotyczące praktyk religijnych. To pytanie ma bardzo ogólny charakter, lecz w sposób bardzo uniwersalny określa stosunek człowieka do rytuałów proponowanych przez określony Kościół. Na ważność tego aspektu religijności zwracał uwagę pomysłodawca tego typu badań G. Le Bras, który jako pierwszy koncentrował się na empirycznym aspekcie socjologii religii.

¹⁵ W. Piwowarski, *Blaski i cienie polskiej religijności*, [w] *Oblicza katolicyzmu w Polsce*, Warszawa 1983, s. 26-28.

¹⁶ Szczegółowe zestawienie zmienności postaw studentów wobec religii po II wojnie światowej przedstawia M. Libiszowska-Zólkowska w książce *Postawy inteligencji wobec religii*, Warszawa 1991.

Diagram nr 2. Stosunek do praktyk religijnych



Układ diagramu pozwala stwierdzić, że 81% badanych pozytywnie deklaruje swój stosunek do praktyk religijnych. Pytanie dotyczące stosunku do praktyk wiąże się przede wszystkim z religijnością instytucjonalną. W Polsce ugruntował się wymóg praktyk, który w opinii wielu wiernych jest najważniejszym elementem religijności. Związane jest to z cechą religijności ludowej, której wyrazem jest ich systematyczny udział, jako zewnętrzny wizerunek człowieka wierzącego. W społeczeństwie polskim – jak pisze J. Mariański – religijność zawsze silniej się manifestowała na płaszczyźnie praktyk religijnych, niż w dziedzinie doktryny religijnej i moralnej.[...] stopień uczestnictwa w praktykach religijnych daje szansę określenia „ukościelnienia” poszczególnych środowisk społecznych i całego społeczeństwa¹⁷.

Tabela nr 3. Autodeklaracja wiary a udział w praktykach religijnych (w %).

	Praktykuje regularnie	Praktykuje nieregularnie	Praktykuje rzadko	Praktykuje ze względu na obyczaj	Nie praktykuje
Głęboko wierzący	67	30	0	0	3
Wierzący	35	54,3	5	4,3	1,4
Niezdecydowany	13,7	27,5	27,5	31,3	0
Obojętny	0	0	15,2	79	5,8
Niewierzący	0	0	0	54	46

Już pobieżna analiza rozkładu praktyk religijnych wobec wiary pozwala stwierdzić oczywistą zależność, która mówi, że systematyczność praktyk uzależniona jest od stopnia zaangażowania religijnego. Można powiedzieć, że im student bardziej wierzący tym regularniej spełnia praktyki religijne. Ten związek potwierdza ludowy charakter religijności badanych. Można domniemywać, że poziom autodeklaracji

¹⁷ J. Mariański, *Religijność w procesie przemian*, Warszawa 1991, s. 51.

wiary uwarunkowany jest praktykami, czyli człowiek często praktykujący uważa się za osobę wierzącą bądź głęboko wierzącą.

Tabela nr 4. Rangowy układ źródeł wiary (w %).

Pozycja rangowa	Podstawa wiary	Odsetek osób wyrażający główną podstawę swojej wiary
1	Wewnętrzne przekonanie i własne przemyślenia	45,2
2	Rodzinną tradycją i wychowanie religijne	34,3
3	Osobiste przeżycia i doświadczenia życiowe	9,9
4	Wpływ Kościoła, księży i nauk kościelnych	5,9
5	Niemożność wyjaśnienia pochodzenia świata i człowieka	4,7

Przedstawienie stosunku badanych do podstaw (źródeł) wiary w sposób rangowy pozwala uchwycić motywy, jakimi kierowali się studenci w procesie budowy swojej religijności. Ponad 80% respondentów stwierdziło, że wewnętrzne przekonania, własne przemyślenia oraz tradycja rodzinna są czynnikami, które zasadniczo wpłynęły na ich stosunek do religii. Z ilościowej analizy źródeł wiary wynika, że tylko dla 5,9% Kościół jest instytucją, która wpływa na ich wiarę. Głęboko zastanawia nikła akceptacja Kościoła, księży i nauk kościelnych w kwestii źródeł wiary aktualnych członków Kościoła. Można przypuszczać, iż Kościół w dalszym ciągu pełni w świadomości studentów funkcje pozareligijne, dryfując w sferę tradycji i obyczaju. Trudno jest jednoznacznie potwierdzić taki pogląd, ale jest to wyraźny sygnał mówiący o nieadekwatności funkcji i roli typowo religijnej, którą z założenia winien pełnić Kościół. Moje domniemania częściowo potwierdza E. Wysocka, która analizując postawy niewiary stwierdza, że „kategorią wybijającą się tu ze względu na jej istotność dla badanych jest niechęć do Kościoła i osób duchownych (25,56%), co wskazuje, iż może to być ważny czynnik kształtowania się postaw areligijnych młodzieży, a więc niewątpliwie odgrywający rolę przeciwną do zamierzonej przez Kościół¹⁸.

Tabela nr 5. Autodeklaracja wiary a stosunek do jej podstaw (w %).

	Wewnętrzne przekonanie	Wpływ Kościoła i księży	Rodzinną tradycją	Osobiste przeżycia	Niemożność wyjaśnienia pochodzenia świata i człowieka
Głęboko wierzący	50	0	30	20	0
Wierzący	48,5	7,8	33,5	8,6	1,4
Niezdecydowany	34,5	3,4	48,3	6,9	6,9

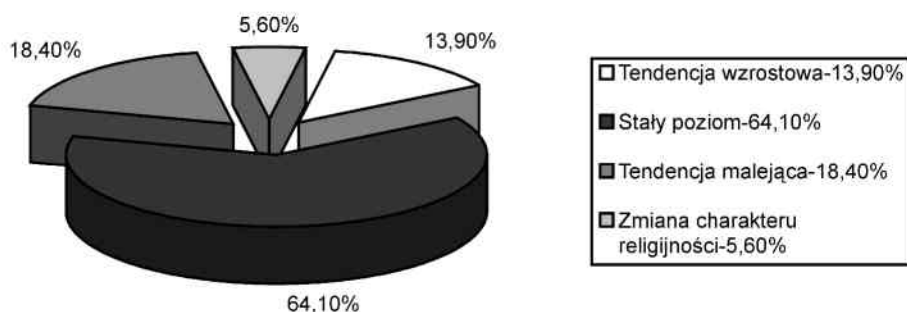
¹⁸ E. Wysocka, dz. cyt., s. 99.

Powyższe zestawienie celowo ograniczam do kategorii „głęboko wierzący”, „wierzący” i „niezdecydowany”, ponieważ dwie pozostałe kategorie – „obojętny” i „niewierzący” stanowią w badanej próbie niewielki odsetek i poddawanie analizie ich odpowiedzi miałyby małą wartość poznawczą i mogłyby doprowadzić do wypażeń interpretatorskich.

Taka konfiguracja danych podkreśla osobisto-rodzinne źródła wiary. W dalszym ciągu dominuje religijność oparta o przekaz rodzinny. Młodzi ludzie, którzy w procesie socjalizacji pierwotnej zinternalizowali podstawowe prawdy, normy i zasady religijne u progu życia dorosłego posiłkują się wartościami ukształtowanymi w środowisku rodzinnym. Stąd prawdopodobnie tak niska akceptacja nauk kościelnych oraz niemożliwość pogodzenia dogmatów religijnych z osiągnięciami nauki.

Jedną z cech religijności ludowej jest wysoki udział wiernych w praktykach religijnych oraz brak rozwoju religijności osobowej i ewangelicznej. Z pewnością na taki stan miał wpływ funkcjonowanie Kościoła w społeczeństwie polskim na przestrzeni dwóch ostatnich wieków, a wiązało się to z pełnieniem funkcji pozareligijnych. W. Piwowarski opisując Kościół w Polsce wyodrębnia następujące cechy: integracja, masowość, urzędowość, ekspansywność, opiekuńczość.¹⁹ Wyłonienie się tych cech uwarunkowane było funkcjonowaniem Kościoła w systemie totalitarnym. Wówczas taki kierunek działalności przyniósł efekt w postaci wysokiego prestiżu Kościoła. W końcu lat 80-tych był on najbardziej wiarygodną instytucją w naszym społeczeństwie. Negatywną cechą tak ukierunkowanego Kościoła jest swoista stagnacja rozwoju religijności osobistej.

Diagram nr 3. Postrzeganie rozwoju własnej religijności.



Deklarując rozwój własnej religijności, aż 64,1% stwierdza, że ich religijność jest na stałym poziomie. Takie określenie oznacza brak poszukiwań i odkryć nowych pokładów swojej wiary. Jest to kolejny wskaźnik, który podkreśla ludowy charakter

¹⁹ W. Piwowarski, *Socjologia religii...*, s. 268.

religijności badanych. Porównując wyniki badań studentów pochodzących ze środowiska miejskiego możemy zauważyć znaczne różnice w danych. Religijność studentów PWSZ jest na stałym poziomie, tendencję wzrostową deklaruje 13,9 %, a malejącą 18,4 %. Natomiast w grupie porównywalnej u połowy badanych przeważa stagnacja (50,56%), tendencje wzrostową uznaje 16,7 %, a malejącą 25,3 % młodzieży.

Tabela nr 6. Rozwój własnej religijności (w %).

	Tendencja wzrostowa	Stąły poziom	Tendencja malejąca	Zmiana chara kteru religijności
Studenci PWSZ	13,9	64,1	18,4	5,6
Studenci ze Śląska	16,7	50,6	25,3	7,4

Rozpatrując problem rozwoju religijnego należy stwierdzić, iż badani obu grup określili swoją religijność na stałym poziomie, chociaż stosunek tendencji wzrostowej do malejącej jest niekorzystny dla wzrostu. Jest to symptom nieznacznego spadku religijności młodzieży.

Uwagi końcowe

Dotychczasowe analizy potwierdzają instytucjonalny charakter religijności badanych. Religijność studentów PWSZ ma stały, ugruntowany tradycjami środowiskowo – rodzinnymi charakter. Taką tezę dobitnie ilustruje analiza stosunku rodziców i badanych do religii. Ogólnie trzeba stwierdzić, że rodzice badanych to osoby wierzące, przy czym odsetek wierzących matek – 95,6% jest wyższy od wierzących ojców – 73,1%. W przypadku badanej młodzieży płeć również stanowi zmienną, która wykazuje, że studentki są bardziej religijne – 85,4%, od studentów – 77,4%. Porównując stosunek wiary dzieci do rodziców w przypadku kobiet następuje ponad dziesięcioprocentowy spadek religijności u córek, natomiast wśród mężczyzn synowie wykazują nieznaczną – czteroprocentowy wzrost religijności niż ojcowie.

Ten typ religijności ma charakter ludowy gdyż dominuje w niej rytualizm wyrażony częstotliwością praktyk religijnych, a nie postawą ewangeliczną. Badający polską religijność socjologowie podkreślają, że podstawową jej cechą jest wysoki udział w praktykach religijnych, przeważnie organizowanych przez Kościół. Stąd fizyczne określenie stosunku do wiary społeczeństwa polskiego możemy nazwać „kościelnością”, bądź „ukościelnieniem”.

Badana młodzież również deklaruje wysoki poziom swoich praktyk, ponieważ 81% badanych studentów stosunkowo regularnie praktykuje. Trudno natomiast podczas analizy ilościowej jednoznacznie określić, jaki rodzaj motywacji dominuje w stosunku badanych do wiary i praktyk. Jedynie można domniemywać, że religijność studentów ma w dalszym ciągu ludowy charakter, na który w dużym stopniu składa się rodzinna tradycja i sposób wychowania, co wyraża się w instytucjonalnym stosunku do religii. Moje domniemania potwierdza stały poziom religijności studentów.

Dla 64,1% z nich religijność posiada niezmienny wymiar i charakter, prawdopodobnie taki, jaki został ukształtowany w wyniku socjalizacji pierwotnej pod wpływem rodziców, rówieśników czy sąsiadów. Jedynie 13,9% uznało, że w ostatnim czasie nastąpił wzrost ich religijności. Brak odkrywania pokładów własnej religijności świadczy o zastoju i niezmienności postaw wobec religii. Wraz z podnoszeniem swoich kwalifikacji zawodowych czy wykształcenia ogólnego u ponad 80% badanych nie zauważono jakichkolwiek symptomów zmian w tym kierunku. Uwarunkowanie religii wynika z tradycji, w której badani wzrastali, nabywali wartości i normy oraz trwają w niej ciągle nie wykazując większego ożywienia w sferze religijności.

Inne tendencje religijności można było spostrzec porównując wyniki badań młodzieży akademickiej wywodzących się z różnych środowisk, pozwoliło ono uchwycić różnice w zakresie autodeklaracji wiary, jej źródeł oraz rozwoju.

Niniejsze opracowanie tylko w ogólny sposób opisuje istotę religijności studentów PWSZ, eksponuje bowiem jej wymiar instytucjonalny. W bliskiej przyszłości należałoby ten problem rozwiązać w sposób szczegółowy uwzględniając więcej wskaźników określających pełną postawę studentów wobec religii. Mam jednak nadzieję, że poruszone tutaj zagadnienia wzbudzą refleksję wśród czytających i pozwolą głębiej spojrzeć na kwestię dzisiejszego stosunku młodzieży do religii.